

CITEVA OBSERVAȚII PRIVIND SFÎRȘITUL EPOCII BRONZULUI

BADER TIBOR

În literatură de specialitate atât antebelică cât și postbelică pentru epoca bronzului cercetătorii au folosit mai multe sisteme cronologice. Este bine cunoscută cronologia lui Paul Reinecke elaborată exclusiv pe baza depozitelor de bronzuri, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Reinecke în prima sa cronologie a abandonat sistemul lui Montelius împărțit în șase perioade și a trecut la un sistem care cuprindea patru faze principale numerotate cu cifre romane de la I—IV și situate aproximativ între anii 2000—850 î.e.n., deci inclusiv și perioadele așa-zise Hallstatt A—B. Mai târziu Reinecke, după cum este cunoscut, a revenit la cronologia sa și pe baza cîmpurilor de urne din Sudul Germaniei a creat un nou sistem cronologic. Menționînd mai departe principiul 2 sistemul pe patru a împărțit în patru perioade — numerotate cu ABCD — atât „epoca bronzului” cât și prima epocă a fierului, Hallstattul. Din perioadele III—IV a epocii bronzului, a creat cronologia Hallstattului, neținînd seama de dezvoltarea neîntreruptă, chiar și a cîmpurilor de urne din Germania de sud. Astfel începuturile cîmpurilor de urne le-a datat în Bronz D, iar perioada de înflorire și de sfârșit în Hallstatt A—B.

În țara noastră primul sistem al lui Reinecke a fost folosit mai mult de V. Pîrvan și de alți cercetători, iar mai târziu unii dintre ei au acceptat, cel puțin parțial, sistemul său pentru sudul Germaniei, cînd deja acest sistem pe baza cercetărilor lui F. Holste a fost abandonat chiar și în Germania de Sus. Volumul I al Istoriei României ținînd seama de dezvoltarea internă și de evenimentele externe (migrații egeice, descompunerea statului hitit etc.), stabilește sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului pe la mijlocul secolului al XII-lea î.e.n. Cu aceasta dată în linii mari au fost de acord și autorii unor publicații recent apărute.

Prof. D. Berciu, în cartea sa recent apărută fixează sfârșitul epocii bronzului în jurul anului 1200 î.e.n. O excepție prezintă o altă sinteză,

Istoria Transilvaniei vol. I, care stabilește sfârșitul acestei epocii pe la 800 î.e.n. K. Horedt analizând descoperirile de fier din Hallstatt A—B pînă în sec. al VI-lea î.e.n. accepta pe bună dreptate etapele stabilite pînă în prezent și se declară pentru schimbarea denumirii perioadei Hallstatt A—B în loc de „perioada timpurie a primei epoci a fierului“, în „perioada tîrzie a bronzului“.

Problema după cum se vede se prezintă astfel: Hallstattul A—B, răstimpul dintre sec. XII—VIII î.e.n. face parte din epoca bronzului sau epoca fierului. Se pune întrebarea ce denumire să aibă această perioadă? Această problemă nerezolvată se discută viu și azi în literatura de specialitate din străinătate. Pentru elucidarea ei trebuie să pornim în primul rînd de la factorii interni, punîndu-i în concordanță cu factorii externi. Unul dintre factorii interni este dezvoltarea forțelor de producție, a uneltelor de producție, a metalurgiei bronzului. În primul rînd, dacă în țara noastră existența metalurgiei propriu-zise și a producției locale de bronz însemna începutul epocii bronzului, ca atare, atunci, nici chiar în condițiile economico-sociale și politice schimbate, fără o metalurgie proprie a fierului, nu poate fi vorba despre o epocă a fierului. Pînă în prezent nu avem dovezi concludente și suficiente care să confirme că trecerea la epoca propriu-zisă a fierului s-a petrecut încă în Hallstatt A—B, în linii mari înainte de sec. VIII î.e.n. În general în Transilvania culturile încadrate în perioada timpurie a primei epoci a fierului, Lăpuș, Sîntana-Gava de fapt nu au cunoscut o metalurgie proprie a fierului, după cum dovedesc săpăturile efectuate. În al doilea rînd metalurgia bronzului din Bronz D și începutul Hallstattului în Transilvania a atins cea mai mare dezvoltare. Acest fapt se reflectă în primul rînd în cele peste 250 de descoperiri de depozite și alte cîteva sute de obiecte izolate de bronz. Hallstattul A—B se caracterizează tocmai printr-o neobișnuită dezvoltare a metalurgiei bronzului atît la noi, cît și în alte țări din Europa.

O schimbare în domeniul economic în perioada discutată o orientare spre păstorit, trecerea angirculturii de pe plan secundar, nu înseamnă o nouă epocă, ci numai schimbarea formelor de viață. Aceste schimbări împreună cu cele externe mișcarea egeică descompunerea statului hitit, așezarea etrușcilor în Italia, au accelerat descompunerea formelor de viață existente și au contribuit la apariția noilor forme care treptat au dus la sfârșitul epocii bronzului.

Pentru această perioadă în care dezvoltarea forțelor de producție, metalurgia bronzului atinge un punct culminant și cînd se petrec o serie de schimbări atît pe plan intern, cît și pe plan extern, ar trebui să găsim o soluție acceptabilă în primul rînd pentru încadrarea ei justă în cadrul cronologiei epocii **bronzului** sau eventual a fierului și în al doilea rînd o denumire corespunzătoare. Nicidecum nu putem să acceptăm denumirea „Urnenfelderzeit“ folosită de unii cercetători din străinătate, pentru că la noi nu în această perioadă, ci mult mai înainte, apar „cîmpurile de urne“, chiar la începutul epocii bronzului.

Încadrînd această perioadă în epoca bronzului și nu în epoca fierului înclinăm să propunem folosirea termenului „perioada de sfîrșit“ sau „pe-

rioadă tîrzie“ a epocii bronzului. În cazul acesta în linii mari, Reinecke Bronz A ar corespunde perioadei timpurii a bronzului, Reinecke B bronzului mijlociu, Reinecke C—D bronzului evoluat, iar așa-zis Hallstatt A—B bronzului tîrziu. Intenția noastră prin această scurtă observație este nu de a da răspuns la această problemă așa de mult discutată ci numai punerea ei în discuție în scopul de-a a ajunge la o soluție corespunzătoare privind cronologia bronzului românesc.

KIVONAT

A szerző felveti a bronzkor, valamint a koravaskor egyes szakaszai elnevezésének a kérdését. Nézete szerint a Hallstatt A—B nem jelenti a tulajdonképpeni vaskort, mivel ebben a korban nem is ismerték még a vas feldolgozását, s főleg a bronz feldogozása virágzott.

